

14. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ekseninde Görsel Şiir: Türkçe Eğitiminde Kuramsal Yaklaşımlar ve Etkinlik Tasarımları ¹

Efe ALAŞALVAROĞLU²

APA: Alaşalvaroğlu, E. (2026). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ekseninde Görsel Şiir: Türkçe Eğitiminde Kuramsal Yaklaşımlar ve Etkinlik Tasarımları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (50), 246-267. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18700808>

Öz

Bu çalışma, görsel şiirin kuramsal temellerini incelemeyi ve ortaokul Türkçe derslerinde öğrencilerin yaratıcı, eleştirel ve görsel okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik özgün etkinlik önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Tarihsel kökleri Osmanlı edebiyatındaki müşeccer geleneğine dayanan görsel şiir, modern dönemde İlhan Berk, Ece Ayhan ve Yüksel Pazarkaya gibi isimlerle poetik bir kimlik kazanmış; günümüzde ise dijital imkânlarla çok-modlu bir yapıya evrilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yaklaşımının benimsendiği bu çalışmada; 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) ve Türkçe Dersi Öğretim Programı ile uyumlu dört özgün etkinlik (Kâğıttan Kaçan Şiirler, Kelimelerin Silüeti, Karatma Şiiri ve Anlam, Mısrarların Geometrisi) tasarlanmıştır. Etkinlik tasarımlarında Bloom'un Yenilenmiş Taksonomisi'ndeki çözümleme, değerlendirme ve yaratma gibi üst düzey bilişsel temel alınmış; disiplinler arası bir köprü kurularak Görsel Sanatlar ve Bilişim Teknolojileri ile entegrasyon oluşturulmaya gayret edilmiştir. Söz konusu etkinlikler, şiiri çizgisel okuma kalıplarından kurtararak mekânsal bir inşa sürecine dönüştürmeyi ve öğrenciyi pasif okur rolünden sıyrıp anlamı bizzat kurgulayan aktif bir "kelime mühendisi" konumuna yükseltmeyi hedeflemektedir. Çalışma kapsamında dijital tipografi, Canva, Photoshop vb. tasarım araçları ile üç boyutlu nesne kullanımı gibi yenilikçi yaklaşımlar ön plana çıkarılmıştır. Çalışmanın sonucunda görsel şiir uygulamalarının öğrencilerin sanat ve dijital okuryazarlık becerilerine doğrudan katkı sağlaması ve üstbilişsel farkındalıklarını artırması beklenmektedir. Makalenin son bölümünde bu yenilikçi edebî türün öğretim programlarına uyumu ve sınıf içi uygulamaların verimliliği üzerine öğretmenlere ve araştırmacılara yönelik somut öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Görsel şiir, Türkçe eğitimi, yaratıcı yazma

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin Oranı: %8

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 07.01.2026 **Kabul Tarihi:** 19.02.2026 **Yayın Tarihi:** 20.02.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18700808>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı / Master's student, İstanbul University-Cerrahpaşa, Graduate School of Education, Department of Turkish Language (İstanbul, Turkey), **e-posta:** efealas@hotmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-00054320-9052> **ROR ID:** <https://ror.org/0idzn5f42> **ISNI:** 0000 0004 7479 0471 **Crossref Funder ID:** 501100016003

Visual Poetry Within The Framework of The Turkish Century Education Model: Theoretical Approaches and Activity Designs in Turkish Education 3

Abstract

This study aims to examine the theoretical foundations of visual poetry and to offer original activity suggestions for developing students' creative, critical, and visual literacy skills in middle school Turkish language classes. With historical roots in the Ottoman literary tradition of müşeccer, visual poetry gained a poetic identity in the modern era with names such as İlhan Berk, Ece Ayhan, and Yüksel Pazarkaya; today, it has evolved into a multimodal structure with digital capabilities. In this research, which adopts the document analysis approach from qualitative research methods, four original activities (Poems Escaping Paper, Silhouette of Words, Blackout Poetry and Meaning, Geometry of Verses) have been designed to be compatible with the 2024 Turkey Century Education Model (TYMM) and the Turkish Language Teaching Program. The activity designs were based on higher-order cognitive skills such as analysis, evaluation, and creation from Bloom's Revised Taxonomy; an effort was made to create integration with Visual Arts and Information Technologies by establishing an interdisciplinary bridge. These activities aim to liberate poetry from linear reading patterns and transform it into a spatial construction process, elevating students from passive readers to active "word engineers" who construct meaning themselves. Innovative approaches such as digital typography, design tools like Canva and Photoshop, and the use of three-dimensional objects were highlighted in the study. The study concluded that visual poetry applications are expected to directly contribute to students' art and digital literacy skills and increase their metacognitive awareness. The final section of the article presents concrete recommendations for teachers and researchers on the integration of this innovative literary genre into teaching programs and the effectiveness of classroom applications.

Keywords: Visual poetry, Turkish education, creative writing.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin Rate: 8%

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 27.12.2025 **Acceptance Date:** 19.02.2026 **Publication Date:** 20.02.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18700808>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Şiir, Türk Dil Kurumuna göre “zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi; manzume, nazım.” olarak tanımlanmaktadır. Görsel/somut şiir (visual poetry/ concrete poetry) ise şiirin sözlü anlatımdan belirli ölçüde uzaklaşması olanağı sağlayan ve imgelerle, görsel öğelerle desteklenen bir şiir türüdür. Bu bağlamda görsel şiir (visual poetry) ile somut şiir (concrete poetry) kavramları birbirlerinin yerine sıklıkla kullanılmaktadır. Bu iki kavramın birbirinin yerini tuttuğu görüşü sıkça benimsendiği gibi birbirinden farklı iki ayrı kavram olduğu bakışı da olduğundan bu konu, alan yazınında birlik sağlanamayan durumlardandır. Görsel şiir, “desen şiiri” ve “şekilli şiir” gibi adlandırmalarla da alan yazınında yer bulmaktadır (Gökalp ve Alpaslan, 2005). Görsel şiir, oluşturucusu için sistematik bir sınırsızlık ortamı oluşturmaktadır. Çağdaş yazınsal türlerden olması nedeniyle oluşturma sürecinde de anlamlandırma sürecinde de çok yönlü bakış açılarına ve algılamalara izin vermektedir. Bu yönüyle sınırsızdır. Ancak oluşturulan şiirde seçilen imgelerin, görsellerin, şekillerin vb. rastgele seçilmesi mümkün olmadığından bu yönüyle de sistematiktir ve kendi içinde belirli bir akışı yansıtmaktadır. Türk edebiyatında özellikle Osmanlı döneminde müşeccer adıyla görsel şiir örnekleri görülmektedir. “(...) müşeccer kelimesi, “ağaç biçimi verilen nesne” demektir (Manzûr, 1414: 139; akt. Arslan, 2018).”

Sözcüklerin birbirleriyle eklenmesiyle açıklanması biçiminde ifade edilen müşeccer, Araplara ait bir kavram olarak görülmektedir. Sözcüklerin sırasıyla birbirini açıklaması anlamdaşlık, zıtlık ve yakın anlamlılık ilişkileriyle mümkün olmaktadır (Durmuş, 2006: 159). Sırasıyla başlangıçtaki kelimeler ve o kelimeyi takiben diğer sözcükler birbirini sürekli olarak açıklama temayülündedir. Bu bağlamda sanatı icra eden kişinin kelime hazinesi, sözcük bilgisi ve anlam bilgisi gibi hususlar, oluşturulan metnin ustalığını yansıtmaktadır.

Osmanlı’dan Servetifünun’a biçimsel anlayışlar

Somut şiirin tam bir karşılığı Osmanlı Devleti’nde görülmemektedir ancak harf oyunları, şekilli yazılar ve divan şiirinde “levhâ/hat” usulü düzenlemeler biçimsel estetik açısından bir tür öncü rol oynamaktadır. Bu gelenek, birebir somut şiir olarak kabul edilemeyecek olsa dahi dili görsel malzeme olarak kullanım konusunda bir altyapı teşkil etmektedir. Servetifünun ve Fecriati kuşağında Batı şiir biçimlerine ilgi duyulmaya başlanmıştır lakin tam bir form henüz oluşmamıştır. Bazı şairler buna rağmen noktalama ve imlâ üzerinden birtakım estetik deneyler yaparak geleceğe âdeta bir yol açmışlardır ve somut şiire bir temel oluşturmuşlardır.

Modern Türk şiirinde tipografik ve mekânsal arayışlar

1950-1970 dönemi Türk şiirinde somut şiirin poetikası belirginleşmeye başlamıştır. Bu dönemde İlhan Berk, sözcüğü bir nesneye dönüştürme yönündeki şiirsel deneyleriyle tanınmaktadır. İlhan Berk’in dili parçalanabilmekte ve mekânsal olarak yeniden düzenlenebilmektedir. Bu yaklaşım, tipografik oyunlar ve boşluk kullanımını şiirin yapısal bir unsuru hâline getirmektedir (Sözer ve Demir, 2022). Ece Ayhan, kelimeleri sayfa üzerinde dağıtarak sezgiye dayanan yoğun bir okumaya imkân tanımaktadır (Karaca, 2010). Cemal Süreya, teknik açıdan Berk ve Ayhan kadar biçimsellikte radikal görünmese de dizilimdeki ritmik kırılmalar ve bilinçli boşluk kullanımlarıyla somut şiir poetikasına yaklaşmaktadır. Bu bağlamda Yüksel Pazarkaya, Türk edebiyatında somut şiirin özellikle uluslararası bağlamda temsil edilen önemli figürlerden biridir. Almanya’da yaşayan bir şair olarak hem Türkçe hem Almanca üretimleriyle iki dil arasında tipografik, görsel ve sessel geçişler kurmaktadır. Bu özellikleriyle Türk somut şiirini

Avrupa'daki somut şiir hareketleriyle temas hâline getirmektedir.

Dijital ortamlarda somut şiirin yeni formları

1980'li yıllardan itibaren Türk şiirinin daha deneysel formlara yöneldiği söylenebilmektedir. XXI. yüzyıl Türk edebiyatında somut şiir, dijital platformların yaygınlaşmasıyla yeni bir varoluş kazanmıştır. Bilgisayar ekranlarının mekânsal esnekliği, interaktif teknikler ve hareketli metinler somut şiirin çağdaş biçimlerini zenginleştirmiştir. Özellikle dijital tipografi, üç boyutlu metin düzeni, görsel-işitsel gibi biçimler öne çıkmıştır. Görsel şiir, sözcüklerin yalnızca anlamsal işlevleri ile değil aynı zamanda tipografik, biçimsel ve görsel nitelikleriyle de anlam ürettiği bir türdür. Geleneksel şiire kıyasla özgürlüğe ve aykırılığa daha fazla olanak tanımaktadır.

Okur odaklı yaklaşımlar

Şairin okuruna iletmek istediği mesaj sadece kelimelerde yahut kelime ilgilerinde, ahenk unsurlarında vb. değildir. Bu bağlamdan hareketle geleneksel okur tanımının da güncellenmesi gerekmektedir. Okurun şiirde yer alan sözcüklerle hemhâl olması yeterli olmayacaktır, bunun akabinde şairin oluşturduğu görsel tasarımı anlamlandırmak maksadıyla şair hakkında bir artalan bilgisine sahip olması gerekecektir. Hem şairin yaşadığı dönemin sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal, coğrafi, edebî vb. pek çok özelliğine belirli bir düzeyde hâkim olması hem de şairin biyografisi, şiiri yazdığı dönemdeki duygu durumu, kişiliği, tutumu hakkında fikir yürütecek denli bilgi sahibi olması gerekecektir. Bu da beraberinde nitelikli bir okur ve üst düzey bir okuma eylemi oluşturacaktır. Görsel şiir ile yaratıcılık ve eleştirelilik gibi kavramlar doğrudan iltisaklıdır. Somut şiirin anlamlandırılması sürecinde okurun yaratıcılığını ve eleştirel bakış açısını işe koşmadan herhangi bir sonuca varabilmesi mümkün değildir. Bu hususiyet de görsel şiirin çağdaş bir tür olmasıyla bağlantılı olarak görülmektedir.

Kuramsal anlayışta genel hatlar

Nitelikli okurlar tarafından özel bir okuma gerektiren görsel şiir, vermek istediği mesajı –geleneksel şiir anlayışından en temel fark olarak- şekilsel olarak verdiğinden “somut şiir” olarak da adlandırılmaktadır. Somut şiirle alakalı antoloji hazırlayan ve tanımlamalar getiren birtakım isimler ve yaptıkları tanımlar şöyle görülmektedir:

Geleneksel şiirin yapı taşlarını oluşturan çizgisel anlatım, yerleşik söz dizimi ve ritmik kalıpları bütünüyle reddeden somut şiir, özünde biçimsel ve dışavurumcu bir özgürleşme hareketidir (McCullough 1989: VII). Bilhassa İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda ortaya çıkan yenilikçi ve deneysel arayışların bir sonucu olan bu tür, edebiyat dünyasında küresel ölçekte radikal bir kopuşu simgeler. Şiirin alışlagelmiş sınırlarını zorlayarak bildirişim imkânlarını zenginleştiren somut şiir, metni statik bir yapıdan çıkarıp dinamik bir iletişim deneyimine dönüştüren devrimci bir dönüşüm olarak kabul edilir (Solt 1970: 7).

Mike Weaver, konuyla ilgili 1964 yılında somut şiire üç sınıfta kategorize ederek yaklaşır. Bu kategorizasyona görsel, sessel ve devinimsel olmak üzere adlandırmalarda bulunur (Öz, 2022).

Somut şiir, dili geleneksel bir iletişim aracı olmaktan çıkarıp, onu en temel yapı taşları olan harf ve ses birimlerine indirgenmiş saf bir "materyal" olarak yeniden tanımlar. Şairler, metnin alışlagelmiş çizgisel dizilimini reddederek onu sayfa boşluğunda mekânsal ve zamansal bir kurguyla yeniden düzenler; bu yaklaşım, şiiri sadece "okunan" bir yazı olmaktan çıkarıp, bir tablo veya müzik kompozisyonu gibi

doğrudan duyularla "algılanan" estetik bir nesneye dönüştürür. Anlamanın (semantik) bu süreçteki ağırlığı konusunda farklı kuramsal eğilimler olsa da somut şiir savunucuları, klasik dil bilgisi ve söz dizimi kurallarının çağın karmaşık iletişim ihtiyaçlarını karşılamada artık yetersiz kaldığı ortak paydasında buluşur. Temel amaç, dildeki bu yapısal indirgeme aracılığıyla, yerleşik gramer kalıplarının ötesine geçen yenilikçi bir ifade ve bilgi aktarım alanı inşa etmektir (Solt 1970: 7).

Görsel/somut şiirle ilgili yapılan tanımlamalar bunlarla sınırlı değildir. Dünya genelinde pek çok uzman, görsel/somut şiiri sınıflandırmak istemiş ve bu doğrultuda çeşitli görüşler öne sürmüştür.

"Thomas Kopfermann'a göre anlamsal olan, anlamsal olmayan, görsel, sessel (akustik) somut şiir ve montaj şiir olmak üzere beş çeşit (Kopfermann 1974); Kathleen McCullough'a göre ise basımsal (tipografik), sessel, üç boyutlu, devinimsel, bilgisayarla üretilen, göstergebilimsel (semiotik), eğlenceli-ironik somut şiir ve "poesia visiva" adını verdiği, fotoğraf ya da resimle sözcükleri birleştiren somut şiir olmak üzere sekiz çeşit (McCullough 1989: VII-IX) somut şiir vardır (Gökalp ve Alpaslan, 2005: 4)."

Görsel şiiri geleneksel şiirden ve diğer edebî türlerden ayıran en önemli özelliklerden biri de kimi örneklerinde herhangi bir dilsel öge kullanılmamasından ötürü uluslararası okura hitap etmesidir. Okurun bu eserleri alımlarken herhangi bir çeviriye ihtiyaç duymaması, eserin tam orijinal hâline direkt ulaşabilmesi çeviriden doğacak hataların önüne geçmektedir.

Görsel şiirin güncel bağlamdaki yeri ve önemi

Günümüzde görsel şiir, dijitalleşmenin etkisiyle yalnızca basılı olarak sayfa üzerinde değil çok-modlu dijital ortamlarda işlenen dinamik bir edebî tür hâline gelmiştir. Dijital platformlar sayesinde şiir, metinsel yapının ötesine geçerek hareketli, etkileşimli ve hipermetin özellikleri kazanmaktadır (Sastre ve Garcia, 2022). Yaşanan bu dönüşüm, görsel şiirin algılanışını genişletmekte ve okurun şiirle kurduğu ilişkiyi daha katılımcı ve deneyimsel bir niteliğe taşımaktadır (Kim ve Kim, 2024). Görsel şiirin güncel öneminin arttığı bir diğer alan ise görsel okuryazarlık çalışmalarıdır. Görsel kültürün günlük yaşamda baskın hâle gelmesi, bireylerin görsel mesajları çözümleme ve üretme becerilerinin gelişmesini bir nevi zorunlu kılmıştır. Görsel şiir, metin ve görüntü arasındaki sınırları kaldırarak bu becerinin eğitimsel bağlamlarda etkin bir şekilde geliştirilmesini sağlar. Bu açıdan görsel şiir, dilsel okuryazarlığı görsel okuryazarlık ile bütünleştirerek çağdaş pedagojinin ihtiyaç duyduğu çoklu ortam öğrenme deneyimlerini desteklemektedir. Görsel şiirin modern kültür içinde öne çıkmasının bir başka nedeni ise sanatsal ifade alanının genişlemesidir. Görsel şiir; tipografi, mimari, grafik tasarımı ve medya sanatları ile güçlü temaslar kurarak disiplinler arası yaratım süreçlerini beslemektedir. Bu disiplinler arası yapı, şiirin yalnızca okunacak bir metin değil aynı zamanda deneyimlenecek bir imge ve mekân olarak algılanmasını mümkün kılmaktadır. Ek olarak görsel şiir çağdaş edebiyatta eleştirel söylem ve kimlik politikası açısından da işlevsel hâle gelmiştir. Metnin görselleşmesi, şairin söylemsel müdahalelerini daha vurucu/etkin biçimde iletilebilmesine olanak tanımaktadır. Eğitim alanında ise görsel şiir, hem yaratıcı düşünme hem de eleştirel analiz becerilerini geliştirdiği için öğretim programlarında giderek daha fazla yer bulmaktadır. Dijital ortamda tasarlanan somut şiir etkinlikleri, öğrencilerin hem metni hem görüntüyü bütüncül olarak değerlendirme yetilerini geliştirmektedir (Sastre ve Garcia, 2022). Son yıllarda metaverse AR ve VR gibi teknolojilerin gelişmesi, görsel şiire yeni bir mekânsal boyut kazandırmıştır. Artırılmış ve sanal gerçeklik ortamlarında şiir artık sadece okunmamakta, deneyimlemekte ve mekânla bütünleşmektedir (Kim ve Kim, 2024). Bu durum da görsel şiirin gelecekte daha etkileşimli, kolektif ve üç boyutlu formlara doğru evrileceğini göstermektedir. Ayrıca görsel şiir, dijital ortamlarda erişilebilirlik açısından da yeni olanaklar sunmaktadır. Dijital tipografinin dönüştürülebilir yapısı sayesinde görme engelli bireyler için seslendirmeye uygun formatlar, dokunsal

yüzeyler ve çok-modlu sunum biçimleri geliştirilebilmektedir (Eker ve Aslan, 2010). Bu yönüyle görsel şiir, kapsayıcı sanat uygulamalarının gitgide önemli bir bileşeni hâline gelmektedir.

Görsel şiirin Türkçe dersi bağlamında kullanımı

Görsel/somut şiirin Türkçe Eğitimi alanında etkinliklere uyarlandığı ve çeşitli yönden incelendiği birtakım makaleler ele alınmıştır. İlgili konuyla alakalı direkt alan çalışmaları sınırlı sayıda olsa da zaman ilerledikçe –tür bilinir hâle geldikçe- çalışmaların artacağı öngörülmektedir. Bu noktada Kuşcu ve Özcan (2023), görsel şiirle ilgili etkinlik tasarımlarını paylaşan bir makale kaleme almıştır. Bunun dışında görsel şiirin yaratıcı yazma ve görsel okuryazarlık gibi çeşitli disiplinlerle yakın ilişkide olduğu bilindiğinden ilgili konunun öğretim programlarında yer alan yetkinliklerle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Doğrudan, hakemli dergilerde yayımlanmış ve “görsel şiir öğretimi” odağını ana tema yapan birden fazla çalışmaya saptanmamıştır. Bunun istisnası Kuşcu ve Özcan (2023)’ın uygulama odaklı, sınıf içine dönük olan çalışmasıdır. Bu makale sınıf içi etkinlikler sunması, kazanım esaslı ilerlemesi ve alan yazınındaki boşluğu doldurması sebebiyle önemli görülmektedir. Bunun yanında pratiklik açısından uygulanabilir olması da çalışmanın önemini artırmaktadır. Kuşcu ve Özcan (2023)’ın çalışması, literatür taraması yöntemiyle yapılmıştır. Görsel şiirin beş ve altıncı sınıf öğrencilerinde yaratıcı yazma etkinliklerinde nasıl kullanılabileceğine dair sınıf içi etkinlik önerileri ve yöntem şablonları sunmaktadır. Ders planlarına da yer verilen bu çalışmada Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlara atıfta bulunularak/bağlantı kurularak uygulanabilir etkinlik önerilerine yer vermektedir. Kansızoğlu ve Ungan (2024) ise görsel okuryazarlık literatürü ve ders kitabı incelemeleri bağlamında öne çıkarak görsel şiiri derslerde kullanmak isteyen öğreticilere metodolojik altyapı ve değerlendirme ölçütleri sağlamaktadır. Ekici (2021)’nin çalışmasında görsel şiirin kavramsal çerçevesi sunulmuştur ve görsel şiirin okullaştırma/öğretim açısından tartışılabilmesi noktalar işaret edilmiştir. Görsel şiirin tarihsel örnekleri ve okullaşma potansiyeli ele alınmaktadır. Barlık ve Görmez (2024), görsel şiirin edebî-görsel boyutlarını analiz eden bir çalışma ortaya koymuşlardır. Derslerde görsel şiir örnekleri seçerken hangi estetik/biçimsel özelliklerin dikkate alınmasına gerektiğine dair kuramsal çıkarım sağlamaktadırlar.

Türkiye yüzyılı maarif modeli odaklı görsel şiir

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM), eğitim sistemindeki asıl amacını yalnızca akademik başarı ile sınırlamamıştır. Öğrencilere birer birey oldukları hissettirilerek yetkin ve erdemli öğrenci yetiştirme gayesi üzerine model inşa edilmiştir. TYMM; bilgi, beceri, eğilim ve değerleri harmanlayarak öğrencilerin çok yönlü gelişimini hedefleyen bütüncül bir eğitim yaklaşımını benimsemektedir (MEB, 2024). Bu doğrultuda öğretim programı da öğrencilerin ana dillerini efektif kullanmalarına ek olarak eleştirel düşünme, sorgulama, sorun çözme vb. gibi üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmelerine fırsat tanıyacak şekilde yapılandırılmıştır (MEB, 2024). Modelin öğretim programı yapısı; kavramsal beceriler, alan becerileri, sosyal-duygusal öğrenme becerileri, okuryazarlık becerileri, eğilimler ve değerler olmak üzere birbirini tamamlayan birtakım bileşenlerden oluşmaktadır (MEB, 2024). Özellikle Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda öğrencilerin dili salt bir iletişim aracı olarak kullanmalarının ötesinde dilin yardımıyla kültürel kimliklerini kurmaları ve düşünce dünyalarını zenginleştirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2024). Bu çalışmada güncel model ekseninde tasarlanan görsel şiir etkinlikleri de TYMM’nin vurguladığı anlam oluşturma, içerik oluşturma, üst düzey düşünme ve dijital, görsel okuryazarlığı da kapsayan okuryazarlık becerileri ile doğrudan örtüşmektedir. Böylelikle bu çalışmada öğrencinin pasif/edilgen bir alıcı konumundan aktif/etken aynı zamanda üretici konumuna taşınması hedeflenmektedir.

Yöntem

Bu çalışma, görsel şiirin kuramsal çerçevesini belirlemek ve bu çerçeveyi ortaokul Türkçe eğitimi bağlamında uygulanabilir, özgün etkinlik tasarımlarına dönüştürmek amacıyla yapılandırılmıştır. Araştırmada doküman analizi kapsamında yürütülen betimsel analiz sürecinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla incelemeye alınacak çalışmalar, önceden belirlenmiş birtakım ölçütler doğrultusunda seçilmiştir. Veri toplama safhasında ulusal ve uluslararası veri tabanlarında kapsamlı bir tarama yapılmıştır. Literatür taraması süreci Ekim 2025- Ocak 2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup 1970 yılı ve sonrasında yayımlanan çalışmalar dikkate alınmıştır. Veri taraması ulusal alanda DergiPark ve TR Dizin; uluslararası alanda ise Web of Science (WoS), Scopus, ERIC ve Google Scholar veri tabanları üzerinden yürütülmüştür. Tarama sürecinde hem Türkçe hem de İngilizce kaynaklara ulaşabilmek adına “görsel şiir”, “somut şiir”, “müşecce”, “visual poetry”, “concrete poetry” ve “görsel okuryazarlık” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Aramalar; başlık, özet ve anahtar kelimeler ile sınırlandırılmıştır. Elde edilen kaynakların ayklanmasında önceden belirlenmiş kriterler şunlardır: Görsel şiirin eğitim ve edebiyat bağlamındaki kuramsal yapısını incelemesi, kullanım amaçlarını irdelemesi, metinsel işlevleri üzerinde durması, uygulama biçimleri üzerine örnekler sunması, hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler yahut kitaplar olması. Araştırma boyunca tek bir disiplinden kaynaklar değil tarihsel, pedagojik, edebi ve dijital okuryazarlık boyutlarını ele alan farklı türde dokümanlar bir arada analiz edilerek verilerin çeşitlenmesi sağlanmıştır. Bu bağlamda edinilen tüm veriler, betimsel analiz yaklaşımıyla işlenmiştir. İlk olarak görsel şiirin tarihsel süreci ve kuramsal boyutları analiz edilerek sentezlenmiştir. İkinci aşamada ise sentezlenen bu kuramsal bilgiler Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ve Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın vizyonu doğrultusunda süzülerek altı, yedi ve sekizinci sınıf seviyelerindeki öğrenme çıktıları ile uyumlu etkinlik taslaklarına dönüştürülmüştür. Tasarlanan etkinlikler bölümünde sunulan dört özgün etkinlik (Kâğıttan Kaçan Şiirler, Kelimelerin Silüeti, Karatma Şiiri ve Anlam, Mısraların Geometrisi), belirli bir metodolojik silsile izlenerek tasarlanmıştır:

- Kazanım Eşleştirme: Etkinlikler, 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan 6, 7 ve 8. sınıf düzeyindeki yazma öğrenme çıktıları ile doğrudan ilişkilendirilmiştir.
- Pedagojik Çerçeve: Etkinlik tasarımlarında Bloom’un Yenilenmiş Taksonomisi’ndeki üst düzey bilişsel basamaklar (çözümleme, değerlendirme ve yaratma) temel alınmıştır.
- Disiplinler Arası Yaklaşım: Görsel sanatlar, teknoloji ve edebiyatın kesişim kümesinde yer alan çok-modlu okuryazarlık anlayışı, etkinliklerin felsefi merkezine yerleştirilmiştir.
- Uygulama Basamaklarının Yapılandırılması: Her etkinlik; dikkat çekme, hazırlık, uygulama, akran veya öz değerlendirme ve sonuç evrelerini içerecek şekilde yapılandırma yaklaşımına uygun olarak bölümlere ayrılmıştır.

Tasarlanan Etkinlikler

Makalenin bu kısmında ortaokul grubu öğrencilere yönelik olmak üzere birtakım etkinlik tasarlanmıştır. Etkinlikler oluşturulurken Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilere kazandırılmak istenen beceriler doğrultusunda hareket edilmiştir. Buna göre öğrencilerin temelde üst düzey düşünme becerilerine hitap edilerek bir durumu olduğu gibi değerlendirmeme/kabul etmeme, eleştirel yaklaşma, farklı bakış açılarıyla kurgulama ve yeniden ele alma gibi alanlar baz alınarak etkinlikler hazırlanmıştır. Bunun yanında modelde de ağırlık verilen bütüncül gelişim, sanat okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, çoklu okuryazarlık ve eleştirel düşünme gibi becerilerin gelişmesine katkı sağlamak hedeflenmiştir. Çağdaş bir tür olan görsel şiirin öğrenci tarafından ilgiyle karşılanması adına bu etkinlikler oluşturulurken çeşitli öğretim materyalleri ve ders kitaplarının yanı sıra pek çok da

ulusal ve uluslararası makale incelenmiştir. Çalışmanın nihayetinde ortaya bu özgün etkinlikler çıkarılmıştır. Tasarlanan etkinliklere aşağıda yer verilmiştir:

Etkinlik 1: Kâğıttan Kaçan Şiirler

Etkinliğin Uygulanacağı Ders: Türkçe.

Etkinliğin Uygulanması Planlanan Sınıf Düzeyi: 8. sınıf.

Etkinlikte Kullanılacak Araç-gereçler: Hayal edilen nesne (Şiirin vücudu olacağı için bağlama uygun olması şarttır. Büyük yapraklar, eskimiş bir ampul, paslanmış anahtar, bozuk duvar saati vb.). Hayal edilen nesnenin yüzey yapısına uygun olacak şekilde kalem (asetat, keçeli, pastel vb.). Yapıştırıcı, bant, makas.

Etkinlikte Yararlanılacak Yöntem ve Teknikler: Yaratıcı yazma, beyin fırtınası, tasarım odaklı düşünme.

Öğrenme Çıktıları:

- T.Y.8.1. Yazma sürecini yönetebilme (MEB, 2024).
- T.Y.8.3. Yazısında içerik ve yapıya yönelik seçimlerini yönetebilme (MEB, 2024).
- T.Y.8.22. Yazma sürecine yönelik öz yansıtma yapabilme/kendini uyarlayabilme (MEB, 2024).

Etkinliğin Felsefesi ve Amacı: Bu etkinlikle birlikte şiir, zihinsel bir imge olmaktan çıkarak fiziksel dünyada da kendine yer bulabilen bir somutluk hâline gelmektedir. Öğrencilere verilen soyut kavramların zihinlerinde nasıl birer karşılığı olduğu ve bunların kelimelere dökülme biçimi incelendiğinde ortaya pek çok sonuç konabilmektedir. Aynı zamanda öğrencinin metin yani şiir ile bağlam (nesne) arasında gösterge bilimsel bir uyum yakalamak zorunda olduğu ifade edilebilmektedir. Bu etkinlik özelinde disiplinler arası bir anlayışın ağır bastığı görülmektedir. Görsel Sanatlar ve Türkçe iş birliğinde oluşturulan bu etkinlik, Maarif Modeli'nde sıklıkla bahsedilen öğrencilerde dil zevki ve estetik zevk oluşturma gayesine hizmet etmektedir. Öğrenciden bu etkinlik özelinde temelde beklenen şey, nesnenin hafızası ile şiirin anlam boyutunu birleştirmesi olacaktır. Oluşturulan etkinlik, sınıf seviyesine bağlı olmak koşuluyla ortaokul kademesinde diğer basamaklarda da uygulanabilir.

Etkinliğin Uygulanması:

1. Bölüm: Kavram Seçimi ve Hazırlık

Öğretmen hâlihazırda işlenmekte olan temadan hareketle öğrencilerle birlikte birtakım sözcükler belirler. Bu sözcüklerin soyut anlamlı olması ön koşuldur. Seçilecek sözcüklerin arka planının doldurulabilir olmasına dikkat edilir. Örneğin, seçilen kelimelerin “zaman, anı, yolculuk, yük, hafiflik” vb. olduğu düşünülebilir. Bu noktada sözcüklerde soyut anlamın özelliklerine dikkat çekmek adına “Bir kavramın "soyut" olması, bizim ona yüklediğimiz anlamı daha mı özgür kılar yoksa daha mı belirsizleştirir?” biçiminde sorgulamaya dönük bir soru yöneltmesi mümkündür.

2. Bölüm: Kavram-Nesne İlişkisi ve Bilişsel Hazırlık

Bu noktada öğretmen, öğrencilerine “Bu kavramları dünyamızdaki hangi nesne en iyi şekilde temsil eder?” sorusunu yöneltir. Örneğin, zaman kavramının karşılığı duvar saati, yük kelimesi için bir sırt çantası yahut hafifliğe karşılık ise bir kuş tüyünün öğrencilerin zihninde canlanacağı öngörülebilir. Bu noktada öğrencileri yine bilişsel olarak aktif kılacak şu soru yöneltilebilir: Bir nesnenin fiziksel formu, şiirin dizelerini mi belirler yoksa şiirin mi nesneyi yeniden şekillendirir? Öğrenciler ve öğretmen, bu soru üzerine fikir beyan ederler. Bir sonraki safhada bilişsel süreci aktifleştirilen öğrenciden seçtiği kavram/kelime ile ilgili kısa ancak özlü, çarpıcı/vurucu bir şiir yazması istenir. Şiirin kısa olması gerektiği ve konuşulan nesnenin üzerine işleneceği konusunda öğrenciler bilgilendirilir.

3. Bölüm: Uygulama Süreci ve Estetik Kriterler

Daha sonrasında öğretmen, öğrencilerden yeni olmayan ve evvelinde bir yaşanmışlık olan nesneye yazdıkları şiiri uygulamalarını ister. Dikkat edilmesi gereken kritik durumlardan biri de görsel şiirin amacıyla örtüşecek şekilde seçilen nesne üzerine yazılan şiir aktarılırken harflerin yazımında hissedilen duygunun muhakkak aktarılmasıdır. Aynı zamanda öğrenciden nesnenin yüzeyinin kapsamlı bir şekilde incelenmesi beklenir. Nesne üzerindeki bir eğim, çukur, leke, yükselti, kelimelerin yahut harflerin akış düzleminin verilmek istenen mesaj ile ilişkili olmasına vurgu yapılır. Öğretmen, “Nesnenin üzerindeki bir ‘kusur’ (leke, çatlak, kırık gibi), şiirinin anlamını nasıl daha derin hâle getirebilir? Bu kusuru nasıl bir avantaja dönüştürebilirsin?” biçiminde bir soru ile öğrencilere farklı bir bakış açısı yolu açarak onlara daha yenilikçi bir çerçeve sunar. Öğretmen, şiirin dümdüz yazılmasının yasak olduğunu belirterek anlamlı bir farkındalık oluşturmalarını ve görsel şiirlerinin bir mesajı yansıtmalarının gerektiğini hatırlatır.

4. Bölüm: Süreç Takibi ve Sınıf Ortamına Geçiş

Etkinliğin bu kısmı, belirlenen kavramlara ve nesneye erişim bakımından ev ortamında devam edebilecektir. Öğretmen takibindeki ilk Türkçe dersinde öğrencilerden seçtikleri nesnenin nedenini ve nesneyi niçin bu şekilde kurguladıklarını öğrenmek amacıyla dersin bir bölümünü buna ayıracağını söyler ve öğrencilerden oluşturdıkları ürünü sınıf ortamına getirmelerini ister. Öğretmen, öğrencinin nesne-şiir arasında kurduğu bağlantıya vurgu yaparak “Evdeki arayış sürecinde nesne mi seni buldu yoksa sen mi nesneyi? Aranızdaki bu yaşanmışlık bağı şiirine nasıl yansıdı?” Öğretmenin sorduğu sorular, öğrenciyi hiç tahayyül etmediği diyarlara dahi götürebilecek ve yeni ufuklar oluşmasına olanak tanıyabilecektir.

5. Bölüm: Edebî Değerlendirme ve Üç Boyutlu Metin Kavramı

Nesnelerin oluşturulmasıyla öğretmen, şiirin vermek istediği mesajı ve aktarmayı hedeflediği duyguyu sadece kâğıt üzerinde yazı ile yapmakla yetinmeyebileceğini buna ilaveten örneklerdeki gibi farklı nesnelerin de edebiyatın birer parçası olabileceğini vurgular. Oluşturulan nesneler, okunmayı ve anlaşılmayı bekleyen üç boyutlu metinler olarak konumlanmaktadır. Bu noktada öğretmen, öğrencilerin edebî metin kavramına daha kuşkulu, sorgulayıcı, eleştirel yaklaşımları adına onlara “Bir edebiyat eseri kâğıdı terk edip üç boyutlu bir cisme dönüştüğünde o hâlâ bir metin midir yoksa bir heykel mi? İkisi arasındaki sınır sence nerede başlar?” sorusunu yöneltir. Görsel şiir ile edebî metin arasındaki felsefinin yapılmasına olanak tanır.

6. Bölüm: Aktif Okur Deneyimi ve Akran Değerlendirmesi

Okuma-anlama konusunda bir sınıf içi etkinliği olarak öğretmen, öğrencilerinden nesnelerini sergilemelerini ister. İsteyen öğrencinin görsel şiiri, oluşan son hâliyle sıralar arasında gezdirilir ve her bir öğrenci yani okur, doğru ve tam anlamlandırabilmeyi sağlamak adına nesneyi eline alır. Tüm detaylarına dikkatlice bakarak inceler. Sağını, solunu, altını, üstünü, yazı fontunu, yazı büyüklüğünü, yazıların eğimini, bilhassa vurgulanmak istenen sözcüklerini, kullanılan renklerini vb. öğeleri geniş bir perspektifte değerlendirir.

7. Bölüm: Maarif Modeli ve Okur Paradigması

Böylelikle Maarif Modeli'nde de en sık geçen kavramlardan biri olan “aktif okur” oluşmuş olur. Öğrencilerin akranlarıyla birlikte bulundukları sınıf ortamında sesli ya da sessiz okuma yapması “pasif/edilgen okur”lara sebebiyet verirken güncel bir edebî tür olan görsel şiirin bu etkinliği sayesinde okurlar hâkim güç olacak ve metni anlamlandırma sürecinde bizzat rol alacaklardır. Öğretmen, dersin en son noktasında ise konuyla olan bağlantıyı ve etkililiği ölçmek adına “Görsel şiir deneyiminden sonra düz bir kâğıtta yazılı şiire baktığınızda zihninizde nesneler canlanmaya devam ediyor mu?” şeklinde sorarak sınıfta uygulanan bu özgün etkinliğin öğrencilere kattıklarını ölçmeyi çabalar.

Etkinlik 2: Kelimelerin Silüeti

Etkinliğin Uygulanacağı Ders: Türkçe.

Etkinliğin Uygulanması Planlanan Sınıf Düzeyi: 7. sınıf.

Etkinlikte Kullanılacak Araç-gereçler: Etkileşimli tahta, temaya uyumlu görseller, A-4 kâğıdı, kalem.

Etkinlikte Yararlanılacak Yöntem ve Teknikler: Beyin fırtınası, tasarım odaklı düşünme, soru-cevap, tartışma, akran değerlendirme, buluş yoluyla öğrenme, görsel okuryazarlık.

Öğrenme Çıktıları:

- T.Y.7.1. Yazma sürecini yönetebilme (MEB, 2024).
- T.Y.7.6. Yazısında çoklu ortam öğeleriyle içerik oluşturabilme (MEB, 2024).
- T.Y.7.7. Yaratıcı yazı yazabilme (MEB, 2024).
- T.Y.7.22. Yazma sürecine yönelik öz yansıtma yapabilme/kendini uyarlayabilme (MEB, 2024).

Etkinliğin Felsefesi ve Amacı:

Bu etkinlik sadece şiir yazma becerisini geliştirmeyi amaçlamaz. Etkinlikte dil, sanat ve teknoloji gibi pek çok olgu aynı anda âdeta bir kesişim kümesinde birlikte yer alır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli bağlamında tasarlanan bu etkinlik, öğrencilerden çağın teknolojik gerekliliklerini yerine getirebilmenin yanında yaratıcı düşünme ve yazma, sorgulama ve derin yapıya odaklanma gibi pek çok üstbilişsel özelliği de işe koşar. Her yönüyle bir anlamsal inşa süreci olduğunu söylemek mümkündür. Çağdaş yazın türlerinden olan görsel şiirin zaten gelişen ve devinim sürecinde olan teknolojik pek çok etmenle ilişkili olarak gitgide gelişeceği öngörülmektedir. Yapay zekâ kullanımları, devamlı maruz kalınan görsel ve işitsel öğeler, teknolojinin hayatın tümüne yayılması gibi sebepler; edebiyatın da en azından bir

bölümünün teknoloji ve görsellikle kesişmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. Öğrencilerin bu uyarılara maruziyetinin fazlalığı düşünüldüğünde bu etkinliğin önemi daha da artmaktadır.

Etkinliğin Uygulanması:

1. Bölüm: Görsel Uyarı Üzerine Zihinsel Süreç

Yedinci sınıf seviyesinde mevcut konu ile ilgili yüksek çözünürlüklü, net bir kompozisyonu olan ve öğrencide güçlü duygular uyandıran birtakım fotoğraflara yer verilir. Etkileşimli tahta üzerinden izletilen görsellere örnek olarak aşağıda yer alan fotoğraflar gösterilebilir:

Görsel 1: Kelimelerin silüeti etkinliğinde kullanılabilecek görseller (Google Gemini, 2026)

Fotoğrafların gösterilmesinin peşi sıra öğretmen, öğrencilere “Bu görseller sizde hangi duyguları uyandırıyor?” ve “Hissettiğiniz bu duyguları nasıl ifade edebileceğinizi tartışınız.” biçiminde sorular yönelterek öğrencileri doğal olarak görsel şiirin etki alanına yönlendirmektedir. Öğretmen, bu safhayı “Bir fotoğrafın net olması mı yoksa belirsiz/bulanık olması mı sizde daha fazla merak uyandırır? Neden?” gibi üstbilişsel sorularla destekleyerek derse ve etkinliğe hazırbulunuşluğu sağlayarak giriş yapar.

2. Bölüm: Seçim ve Anlamsal Uygunluk Süreci

Öğrencilerinden verdikleri cevaplarla örtüşecek şekilde uygun bir görsel/resim seçmeleri istenmektedir. Akabinde öğretmen, görsel şiir ile ilgili birtakım kuramsal bilgileri ilettikten sonra öğrencilere, seçtikleri görseldeki hâkim duygu odaklı olunursa nasıl çizgilerle ya da hangi konuma kelimeler, harfler ekleyip ekleyemeyeceklerini düşünmelerini ister.

3. Bölüm: Tasarımın Sistematiği ve Mekânsal Kurgu

Örneğin, yaşlı bir insanın ana planda olduğu görseli seçen öğrenci, burada kendi düşünsel dünyası doğrultusunda kişinin kaşlarını, alnındaki kırışıklıkları ya da dudaklarını kullanarak bir görsel şiir sembolize edebilir. Öğrenci bu noktada serbest bırakılır. Dilerse dudaklarına yapıştırmak için bir dize, kaşlarını oluşturmak için ise ayrı bir dize yazabilir. Bunların yanı sıra dudak üzerinde yalnızca bir

kelime, harfleri arasında boşluklar bırakılarak yazılarak farklı düşünsel neticelerin oluşmasına katkı sağlayabilir. Öğretmen bu noktada öğrencileri seçtikleri görsel üzerinde düşündürmek maksadıyla “Dizeleri nesnenin doğal hatlarına (örneğin kaşın eğimine) uydurmak, şiirin özgürlüğünü kısıtlar mı yoksa ona yeni bir disiplin mi katar?” benzerinde bir soru ile yeni bir ufuk kazandırarak farklı düşüncelerin zihin süzgecinden geçmesine yardımcı olur.

4. Bölüm: Özgün SistematiK ve Araç Seçimi

Öğretmen, rastgele kelimelerin serpiştirilmesinin uygun olmayacağını ifade ederek bir sistematiK kurgulamaları gerektiğini öğrencilere belirtir. Böylelikle sistematiK bir sınırsızlık çizilerek görsel şiirin en birincil özelliği sezdirilir. Öğrencilerin düş gücü özgür bırakılarak seçilen görselin üzerine el yazısı ile eklemeler yapılabileceği gibi bunun dışında görsel tasarım araçlarından olan Canva, Photoshop vb. uygulamaların kullanılmasına da olanak tanınır. Öğretmen, ilgili etkinliğin bir sonraki Türkçe dersine kadar neticelendirilmesini ister. Öğretmen, etkinliğin son aşamasında öğrencilerin hangi yöntemlerle görsel şiiri oluşturacaklarına yardımcı olmak gayesiyle “Kendi el yazınızın samimiyeti mi yoksa dijital bir fontun yani yazı tipinin kusursuzluğu mu şiirinizin duygusuna daha iyi hizmet eder?” gibi bir soruyla öğrencileri seçecekleri araç üzerinde düşünmeye ve amaçlarına daha uygun aracı belirleyebilmelerine olanak tanır.

5. Bölüm: Görsel Şiirin İnşa Mantiğı ve Eleştirel Bağlamda Değerlendirilmesi

Sonraki derste ise inşa edilen görsel şiirleri öğretmen, öğrencilerden sıra arkadaşlarıyla değiştirmelerini ve öğrencilerden kısa süreli bireysel anlam kurma sürecinin devamında somut şiirlerinin hakkında yorumlamalar, çıkarımlar yapmalarını ister. Bu aşamada yapılan küçük bir akran değerlendirmesi sürecinin ardından öğretmen, görsel şiirini paylaşmak isteyen öğrenciye öncelik vererek ilgili yapıtı tüm öğrencilere gösterir. Okumalarını ister, bekler ve peşinden bu ürün ile öğrencinin neyi, nasıl anlatmak istediği üzerinde çeşitli çıkarımlar yapılır. Etkinliğin en başında da bu süreçinde de öznel bir bakış açısının pek mümkün olduğu söylenebileceğinden öğrenciler, sürekli olarak birbirlerinin perspektiflerine yeni bir soluk katarak şiirin anlam boyutunu devamlı zenginleştirerek büyütürler. Öğretmen de öğrencilere düşünme sürecinde işlerine yaraması ve yeni ufuklar katması adına “Arkadaşlarınızın şiirlerine bakarken sizin hiç aklınıza gelmeyen ama görseli tamamen değiştiren hangi yerleşim tercihini fark ettiniz?” gibi bir soru yönelir. Bunun dışında bağlamı genişletmek ve yeniden kurma sağlayarak üstbilişsel becerileri daha da aktifleştirmek adına “Şiirinizi bu görselden ayırırsak görsel hâlâ aynı şeyi anlatmaya devam eder mi? Yoksa şiiriniz görselin direkt ruhunu mu değiştirdi?” sorusunu sorar. Öğrencilerin aktif katılımıyla ders süreci işletilir ve etkileşimli bir sınıf ortamı sağlanır. Öğretmen, bazı görsel şiirlerin tahlil edilmesinin ardından tür ile ilgili konuşulanları ve türün özelliklerini yineler. Öğrencilerin sorularının tamamlanmasıyla ders neticelendirilir.

Etkinlik 3: Karatma Şiiri ve Anlam

Etkinliğin Uygulanacağı Ders: Türkçe.

Etkinliğin Uygulanması Planlanan Sınıf Düzeyi: 6. sınıf.

Etkinlikte Kullanılacak Araç-gereçler: Edebî/edebî olmayan metinler, keçeli kalem/pastel boya/fosforlu kalem/kurşun kalem, silgi, öz değerlendirme formu.

Etkinlikte Yararlanılacak Yöntem ve Teknikler: Tartışma, soru-cevap, beyin fırtınası, eleştirel

okuma.

Öğrenme Çıktıları:

- T.Y.6.1. Yazma sürecini yönetebilme (MEB, 2024).
- T.Y.6.3. Yazısında içerik ve yapıya yönelik seçimlerini yönetebilme (MEB, 2024).
- T.Y.6.7. Yaratıcı yazı yazabilme (MEB, 2024).
- T.Y.6.22. Yazma sürecine yönelik öz yansıtma yapabilme/kendini uyarlayabilme (MEB, 2024).

Etkinliğin Felsefesi ve Amacı:

“Karartma Şiiri ve Anlam” etkinliği, temelde öğrenci merkezli bir anlayış ve yapılandırmacı yaklaşım mantığı gözetilerek tasarlanmıştır. Bunun yanında çağdaş edebiyat türlerinin öğretilmesinde kritik bir işlev üstlenmektedir. Bu etkinlik ile geçmişten bu yana kabul gören bir yanlışlık olan “metni olduğu gibi kabul etme” algısı yıkılmak istenir. Bir haber yazısı da olsa sosyal medya mesajı da olsa mevcut bir metnin tek bir doğru anlamı olduğu anlayışı reddedilir. Öğrenci bu noktada metni parçalayarak ve kelimeleri/kelime gruplarını bağlamından kopararak kendi ruhunu üfler. Bu etkinlikle net bir anlayış sarsılmaya çalışır. Yazma eylemi genelde dizimsel olarak boşluğa yapılırken bu etkinliğin felsefesiyle var olan bir metinden eksiltme/çıkartma yoluyla yapılır. Öğrenci âdeta metin içerisinde yer alan gereksiz kelimeleri yok ederek içindeki gizli şiiri açığa çıkarma sürecine öncülük eder. Bu etkinlikte görsel şiir, doğası gereği pek çok farklı disiplinle de çalışmayı gerektirdiğinden yine Türkçe dersi ile Görsel Sanatlar dersi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Böylelikle aynı zamanda da izlenebilir bir sanat kurgulanır. Pek çok farklı türe yer verilmesi doğrultusunda öğrencide türsel farkındalığın oluşması ve gelişmesi sağlanır. Etkinliğin son kısmında dağıtılan öz değerlendirme formuyla bireylerin kendi üretim süreçlerine ve sonuçlarına eleştirel, yansız gözle bakabilmesi ve kişisel olarak zayıf-güçlü yönlerinin farkına varabilmesi sağlanmaktadır.

Etkinliğin Uygulanması:

1. Bölüm: Giriş ve Materyallerin Çeşitlendirilmesi

Altıncı sınıfta uygulanması planlanan bu etkinlik aslında ortaokul veya ortaöğretim grubu öğrenciler üzerinde de gerçekleştirilebilir. Etkinliği uygun sınıflarda uygulayabilmek adına seçilen metinlerin bireyin yaş grubuna uygun olması ve belirli bir temaya hitap etmesi gerekmektedir. Öğretmenin sınıfa girmesiyle etkinlik, fiziksel olarak başlar. Öğretmenin öğrencilere fiziksel bir materyal olarak prospektüs, kullanım kılavuzu, gazete, dergi ve/veya kitap sayfaları gibi çok çeşitli basılı metinler dağıtmasıyla etkinliğin ilk adımı atılmış olur. Öğretmen mümkün olduğunca çok sayıda değişik örnek getirerek öğrencilerin birbirinden olabildiğince farklı anlam örüntüleri kurmalarına fırsat tanımalıdır. Materyallerin türlerinin de aynı sebeple çeşitlilik göstermesi gereklidir.

2. Bölüm: Müfredat-Etkinlik Bağlantısı ve Metin/Metin Türü Seçimi

Bu noktada etkinliğin uygulanacağı sınıfın seviyesine göre metin seçimi yapılması önemlidir. Edebî türlerle de kurulacak olan bağlantı, öğrencilerin bir bütün olarak Türkçe dersini alımlamasına yardımcı olacaktır. Altıncı sınıflarda işlenecek olan bu etkinlikte ders materyallerinin 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’na göre altıncı sınıflarda verilmesi/sezdirilmesi hedeflenen metin türlerinden olan gezi yazısı, e-posta, haber yazısı, mektup, sosyal medya mesajı, reklam ve benzerinden oluşması

gerekmektedir. Yazılı kaynakların seçiminde öğretmen, birbiriyle alakasız kelimelerin olmasına dikkat ederek bir seçim yapacaktır.

3. Bölüm: Göz Gezdirme ve Kelime Seçme

Böylelikle öğrenciden çıkması beklenen ürünün de içeriği ve kapsamı genişlemiş olacaktır. Öğretmen, sınıf ile işledikleri temayla bağlantısı olmak ve bu bağlantıdan öğrencilere bahsetmek/haberdar etmek şartıyla öğrencilerin metinde yüzeysel okuma yani bir göz gezdirme yapmasını talep eder. Bu göz gezdirme esnasında öğrencilerden dikkatini çeken/gözüne çarpan, bir sebepten ilginç gelen kelimeleri işaretlemelerini ister. Daha sonrasında öğretmen, öğrencilere seçtikleri kelimeleri sorar. Söz almak isteyenlerden cevapları alınır ve bir sonraki kısma geçilir. Bu safhada öğrencilere yaratıcılık bağlamında "Gözünüz bir kelimeye takıldığında sizi çeken o kelimenin sözlük anlamı mıydı yoksa kâğıt üzerindeki duruşu mu?" sorusu yöneltilerek biçim ve anlam boyutunda hangisine niçin ağırlık verdikleri üzerinde kısaca durulur.

4. Bölüm: Anlam Örüntüsü ve Dizelerin İnşası

Burada öğretmen, öğrencilerden seçtikleri sözcükler arasında anlam bağı kurmaları gerektiğini ve buradaki bağlantı sisteminin nasıl olacağına kendilerinin karar vermelerinin uygun olacağını söyler. Bu etkinlikte olan esnek yönergelerle öğrencilere aynı zamanda postmodern türlerden olan görsel şiirin özellikleri de sezdirilmektedir. Seçilen kelimeler arasında yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya, sağdan sola, soldan sağa bir anlam örüntüsü kurmak mümkün olacağı gibi sıralamanın değiştirilmesi de mümkündür. Çapraz bir örüntüleme de öğrencinin hayal gücüne bırakılmaktadır. Nihayetinde ise öğrencilerden beklenen ortaya belirli bir anlamı ifade eden dizeleri çıkarmalarıdır.

5. Bölüm: Görsel Kompozisyon

Öğrenciler bunu yaparlarken sözcükler arasında bir akış da oluşturmalarıdır. Etkinliğin bu kısmını takiben en önemli bölüme geçilir. Öğretmen, öğrencilerinden seçmedikleri tüm kelimeleri yok etmelerini ister ancak bu yok etmenin bir tek akla ilk geldiği şekliyle karalayarak yapılmaması gerektiğini belirtir. Öğrencilerden oluşturdukları şiirdeki ana duyguya doğrudan hitap edecek ya da düşündürecek bir görsel kurgu tasarlamlarını ister. Karartma işleminin sanatsal olmasını vurgular. Geriye kalan "pasif alan"ın ise şiiri destekleyici bir biçim oluşturması yinelenir. Örneğin, şiirde bir umut, deniz gibi pozitif duygular hâkim kılınmak isteniyorsa pasif alanın bu anlamsal boyutu destekler şekilde tasarlanması uygun düşecektir. Boşta kalan kelimelerin mavi ve tonları ile renklendirilmesi, seçilen kelimelerin konumuna uyacak biçimde çeşitli motiflerle şiire görselliğin katılması öğrencilerden beklenen üründe bulunması gereken özellikler arasında yer almaktadır.

6. Bölüm: Sunum ve Eleştirel Alımlama

Bu çalışma, boya kalemlerinin mevcut olması hâlinde sınıf içinde tamamlanabilecek bir çalışmadır. Öğretmen, öğrencilerine yaklaşık yirmi dakikalık bir zaman tanıdıktan sonra çalışmaların nihai biçimini değerlendirmek üzere yeniden sazi eline alır. Öğrencilere söz vermeden evvel kendi çıktıları üzerinde düşünmelerini sağlamak adına "Kararttığınız alan şiirinizin mezarlığı mı yoksa şiirinizin üzerinde parladığı gökyüzü mü? Bu alan şiirinize neyi fısıldıyor?" şeklinde bir soru sorar. Öğrenciler bu soru üzerinde düşünürler. Akabinde bu noktada derse katılma konusunda istekli öğrencilerden ürünlerini tahtaya gelerek diğer arkadaşlarına göstermelerini ister. Sınıf, gördüğü bu ürünü yorumlar ve hem yüzey yapı hem de derin yapıya inilerek eleştirel bir okuma sağlanmış olur. Öğrencilerin öngörülleri

tamamlandıktan sonra tahtada yer alan her bir öğrenci, eserinde vermek istediği mesajı kendi cümleleriyle anlatır. Öğretmenin araya girerek şu soruyu sorması öğrencileri düşündürecek ve derse bir perspektif katacaktır: "Arkadaşınızın şiirinde bıraktığı boşlukları siz hangi duygularla doldururdunuz?". Öğretmenin yönlendirmesiyle ve söz hakkı tanınmasıyla öğrencilerden asıl mesaja ulaşabilenler olup olmadığı hakkında küçük çaplı bir dönüt verilir.

7. Bölüm: Sonuç ve Öz Değerlendirme, Özetleme

Öğretmen, etkinliğin sonlandığı noktada tüm öğrencilere bir öz değerlendirme formu dağıtır. Dersin sonunda öğrencilere kendilerini değerlendirmeleri amacıyla dağıtılacak olan öz değerlendirme formu, beşli likert tipinde hazırlanmıştır ve form dağıtıldıktan sonra puanlama kıstaslarına dikkat ederek gerekli (5, çok iyi; 4, iyi; 3, orta; 2, kötü; 1, çok kötü) değerlendirmeleri yapmaları istenmektedir. Öğretmen, öğrencilerden bu formu doldururken objektif ve eleştirel olmalarını ister. Bunun için de formun herhangi bir not ile ilgisi olmadığı vurgulanmalıdır. Öz değerlendirme formunu nesnellikle dolduran öğrenciler, hem kendi ürünlerini derinlemesine tanıyacak hem de farklı örneklerini görerek, yorumlayarak ufuklarının genişlemesi sağlanacaktır. Bunun yanında bir üretim yaptıkları için de görsel şiir türünü sindirerek öğrenmiş olacaklardır. Öğretmen, dersin sonunda bir özetleme yapar ve ortaya çıkan eserin okunabilme özelliğinin yanında izlenebilmesiyle de disiplinler arası bir çalışma yaptıkları konusunda öğrencileri bilgilendirerek dersi neticelendirir. Öğrencilere dağıtılan beşli likert tipindeki öz değerlendirme formu aşağıda Tablo 1’de yer almaktadır:

NO	ÖZ DEĞERLENDİRME İFADELERİ (Beceriler ve Tutumlar)	1	2	3	4	5
1	Metne göz gezdirirken dikkatimi çeken ve duygu değeri yüksek kelimeleri kolayca belirleyebildim.					
2	Seçtiğim kelimeler arasında anlamlı ve özgün bir bağ kurmayı başardım.					
3	Dizelerimi oluştururken (sağdan sola, çapraz vb.) çizgisel veya çizgisel olmayan yaratıcı bir yolu rahatlıkla izledim.					
4	Şiirimdeki ana duyguyu, seçmediğim kelimeleri karartırken kullandığım görsel tasarımla (renk, motif vb.) destekledim.					
5	"Sistematik bir sınırsızlık" ilkesine uyarak rastgele değil planlı bir kurgu oluşturdum.					
6	Başkasına ait bir metni, kendi duygu dünyama göre yeniden inşa etme sürecinden keyif aldım.					
7	Bir metnin sadece okunabilen bir şey değil aynı zamanda izlenebilen bir sanat eseri olabileceğini kavradım.					
8	Arkadaşlarımla yaptığım paylaşımlarda farklı bakış açılarının şiirin anlamını zenginleştirdiğini fark ettim.					
9	Kelimeleri eksilterek/yok ederek yeni bir anlam yaratmanın yaratıcı gücünü keşfettim.					
10	Bu etkinlik sayesinde görsel şiir türüne karşı ilgim ve merakım arttı.					

Tablo 1: Öz Değerlendirme Formu

Etkinlik 4: Mısralardan Geometriye/Mısraların Geometrisi

Etkinliğin Uygulanacağı Ders: Türkçe

Etkinliğin Uygulanması Planlanan Sınıf Düzeyi: 8. sınıf.

Etkinlikte Kullanılacak Araç-gereçler: Etkileşimli tahta, örnek metin, boş bir A-4 kâğıdı, kalem, silgi, sınıf panosu.

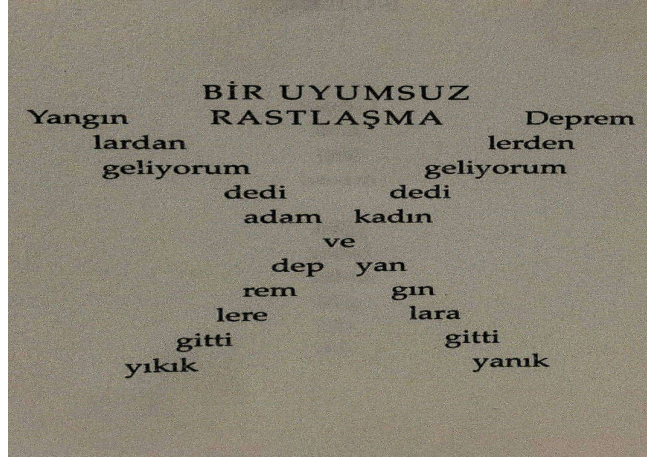
Etkinlikte Yararlanılacak Yöntem ve Teknikler: Soru-cevap, metin analizi, düz anlatım, beyin fırtınası, yaratıcı yazma, akran değerlendirmesi, tartışma.

Öğrenme Çıktıları:

- T.Y.8.1. Yazma sürecini yönetebilme (MEB, 2024).
- T.Y.8.3. Yazısında içerik ve yapıya yönelik seçimlerini yönetebilme (MEB, 2024).
- T.Y.8.7. Yaratıcı yazı yazabilme (MEB, 2024).
- T.Y.8.19. Yazısında açık ve örtük ifade etmeye yönelik yapıları kullanabilme (MEB, 2024).
- T.Y.8.22. Yazma sürecine yönelik öz yansıtma yapabilme/kendini uyarlayabilme (MEB, 2024).

Etkinliğin Felsefesi ve Amacı:

Bu etkinlikte ezber odaklı bir edebiyat ya da dil öğretimi yapılmamıştır. Dil ve edebiyat, kurallar ve anlamlar bütünü olmaktan çıkıp görsel, duyuşsal ve zihinsel pek çok ortamda kendine yer bulan bir alan olması hedeflenmiştir. Aynı zamanda derslerdeki öğrencinin pasifliği gibi en temel problemlere eğilerek öğrenci eşittir pasif okuyucu algısını yıkmak adına sadece okuyucu olan öğrenciyi doğrudan anlamı inşa eden bir kelime mühendisine dönüştürmüştür. Bu etkinlikte dilin ve dolayısıyla da şiirin gösterge bilimsel boyutu savunulmaktadır. Kelimenin kâğıt üzerindeki yerleşimi, boşluklar ve diğer tipografik tercihler anlamın doğrudan parçasıdır. Bunun dışında en güncel olarak bilgi, öğretmenden öğrenciye doğrudan aktarılmaz. Öğrenci, Metin Altıok örneğinden yola çıkarak kendi zihinsel şemalarını oluşturur ve uygulama safhasında bu bilgiyi somut bir ürüne dönüştürerek içselleştirir. Öğretmen bu noktada sadece bir rehber görevinde yer alır. Öğrenci odak noktasındadır. Kelimelerin dilediği gibi yerleşebildiği ve kuralların esnediği bu tür, geleneksel şiirdeki katı mısra/kafiye yapısını sorgulatarak öğrenciye yaratıcılık alanı açar. Sayfadaki boşluğun bile sessizlik olarak anlamlandırılması minimalist bir sanat felsefesini yansıtır. Tüm bu entelektüel artışların yanında öğrenciyi lisede göreceği Türk Dili ve Edebiyatı dersine hazırlama görevini de doğal olarak üstlenir. Etkinliğin gayelerinden biri öğrencilerin şekil, konumlandırma, boşluk vb. gibi metin dışı unsurları okuma ve yorumlama becerilerini geliştirmektir. Aynı zamanda çizim yeteneğinin birincil amaç olmadığını vurgulayarak her öğrencinin bir sanat eseri ortaya koyabileceği duygusunu pekiştirmek ve başarılı çalışmaların panoda sergilenmesiyle aidiyet hissini güçlendirmek de etkinliğin alt amaçları doğrultusunda ifade edilebilmektedir.

Etkinliğin Uygulanması:**1. Bölüm: Sessiz Şiir Bağlamında Dikkat Çekme ve Giriş****Görsel 2:** Bir uyumsuz rastlaşma adlı görsel şiir (Altınok, 2003)

Öğretmen etkinliğe başlamadan evvel dersin hemen başında sınıfa girer girmez dikkat çekme aşamasını nitelikli bir şekilde tamamlamak ve etkinliğe ön hazırlık sağlamak adına "Sizce bir şiirin sadece kelimeleri mi bir şey anlatır yoksa o kelimelerin kâğıt üzerindeki duruşu da bir anlam taşır mı?" sorusunu öğrencilere yöneltir. Sınıftan alınan çeşitli cevapların ardından bu etkinliğe üstte yer alan ve görece popüler olduğu düşünülen Metin Altınok'un Bir Uyumsuz Rastlaşma adlı şiiriyle başlar. Etkileşimli tahtadan açılan bu şiir, öğrencilere gösterilir. Öğretmen şiirin yazılış şeklinden kullanılan kelimelere ve eklere kadar birçok hususa özellikle değinerek etkinliğe kapsamlı bir giriş yapar.

2. Bölüm: Metin Analizi ve Karşılaştırma

Şiirin iki kanattan oluştuğunu ve sol tarafta adam ile yangın; sağ tarafta ise kadın ve deprem olduğunu fark ettirir. Görsel şiir olarak adlandırılan bu türde sınırların belli ölçüde ortadan kalkabildiği, kelimelerin ve hatta eklerin dilediği gibi yerleşebildiği, bu türün kendine has bir sistematığı olduğu vurgulanır. Şiirin biçimsel olarak incelendiğinde meydana getirdiği şeklin, görselin okuma sonucunda da şiirden çıkarılması beklenen tema ile doğrudan bağlantılı olduğu vurgulanır. Öğretmen özellikle bu döneme kadar pek karşılaşılmayan bu kontrollü ve bilinçli sınırsızlığın üzerinde durur. Klasik şiir anlayışında belirli mısralar olması gerektiğinden bahsederek bu şiir ile basit düzeyde, görüntü itibarıyla birtakım karşılaştırmalar yapar. Öğretmen, görsel şiirin net bir dizeye ya da dizeler silsilesine ihtiyaç duymadan da yansıtmak istediği duyguyu yansıtabileceğinden bahseder. Ayrıca örnekteki şiirde bazı sözcüklerde kökün bir düzlemde, eklerinin ise farklı bir düzlemde olduğuna vurgu yapılır. Örnekteki şiirde çarpı işaretinin tam ortasında konumlanan "ve" bağlacının çarpının sağ tarafıyla da sol tarafıyla da ortak olarak kullanılabileceği gösterilir. Adamın depremlere gidip yıkık kalması ile kadının yangınlara gidip yanık kalması arasındaki trajik değiş-tokuşa değinilir. Öğrencilerin basit düzeyde çıkarımlar yapmasını sağlamak adına bu gibi hususlardan bahsedilerek dersin ilk aşaması öğretmen odaklı tamamlanır.

3. Bölüm: Tanımlama ve Beyin Fırtınası

Öğretmen, derse geçişi tamamladıktan sonra görsel şiirle ilgili konuşulanlardan bir tanım, toplarlama yapar ve görsel şiirde sözcüklerin “şiirin temasını destekleyecek tarzda bir figür veya şekil oluşturabilme” yeteneğine sahip olduğunu ifade eder. Okuyucunun metni hem okuduğundan hem de resmi gördüğünden/izlediğinden bahsederek temel özelliğe vurgu yapar. Öğretmen tarafından belirlenen tema doğrultusunda öğrencilerle bir beyin fırtınası yapılır. Örneğin, temanın ayrılık olması durumunda kırık bir kalp yahut uzaklaşan iki çizgi şeklinde dizeler olabileceği söylenir. Zaman kavramının işlenmesi hâlinde bir saat ya da kum saati, kum saatinin içindeki kumları temsilen çok sayıda kelime kullanılabilir, ile vuruculuk sağlanabilir. Doğa, özgürlük vb. konularda uçan bir kuş veya dalgalanan bir deniz formuna yer verilebilir. Bu örnekler sınıf ortamında tartışılır ve öğrencilerin ufuklarında yeni perdeler açılmasına yardımcı olur.

4. Bölüm: Uygulama Öncesi Hazırlık ve Rehberlik

Akabinde öğrencilerden kendi görsel şiir formlarını yaratmaları istenir, nitelikli çalışmaların ise sınıf panosunda sergilenebileceği belirtilerek güdülenme sağlanabilir. Öğrencilerden ilk olarak hangi duyguyu, temayı ya da kavramı anlatmak istediği konusunda cevaplar alınır. Seçilen temayla ilgili sekiz sözcükten az olmamak koşuluyla anahtar kelimeler belirlenmesi istenir. Öğretmen-öğrenci etkileşiminin son derece aktif tutulduğu bu etkinlikte öğretmen, öğrencilere rehberlik etmeye devam eder ve şiirlerinin kâğıt üzerinde nasıl görünmesi gerektiği hakkında düşündürür. Ağaç, anahtar, bulut vb. bir nesneye mi benzemesinin gerektiği yoksa örnekteki gibi daha soyut bir akışın mı kullanılacağı konusunda birtakım sorularla öğrencilerin zihinsel süreçlerine yardımcı olur.

5. Bölüm: Teknik Kuralların Yinelenmesi ve Yazım Aşaması

Zihinsel sürecin tamamlanmasının peşi sıra öğretmen, görsel şiire dönük birtakım hususiyetleri yeniden hatırlatır ve öğrencilere; kelimeleri diledikleri gibi bölebilecekleri, altı-üstlü yazabilecekleri, büyük-küçük harf kullanımlarına dikkat etmeyebilecekleri, herhangi bir noktalama işareti zorunluluğu bulunmadığı gibi noktalar hatırlatılır. Ürettikleri şiirin bulunduğu sayfadaki beyaz alanların yani boş kalmış noktaların da sessizlik veya boşluk gibi anlamlar ihtiva eden kelimeler olarak anlamlandırılabilmesinin mümkün olacağını ifade eder. Açıklamalar esnasında tüm öğrencilere aynı olacak şekilde temiz bir A-4 kâğıdı dağıtılır. Öğretmen, öğrencileri kararlarını belirledikten sonra bu doğrultuda şiirlerini tamamen oluşturmaları adına belli bir süre verir.

6. Bölüm: Akran Değerlendirmesi ve Dönüt

Bu noktada çizim yeteneğine tam bir ihtiyaç yoktur çünkü öğrencilerden detaylı ve teknik bir resim, görsel oluşturmaları beklenmemektedir. Bu, birincil amaç değildir. Öğretmen, öğrencilere görsel şiirini tamamlayanın kendisine getirmesi gerektiğini söyler ve tüm öğrencilerin getirmesiyle tamamlanan etkinlik, öğretmenin kâğıtları karıştırmasıyla ve rastgele tüm sınıfa dağıtmasıyla yeni bir boyut kazanır. Kimseye kendi şiirinin denk gelmemesinin gerektiği söylenir. Bu noktada öğrencilerden ellerindeki görsel şiir örneğinden anladıklarını, hissettiklerini, duygularını vb. on cümleyi geçmeyecek şekilde ifade etmeleri ve şiiri genel hatlarıyla yansıtmaları beklenir.

7. Bölüm: Sonuç ve Değerlendirme

Süreç sonuçlandırdıktan sonra öğretmen, görsel şiir örneği ile değerlendirmeyi içeren kâğıdın iç içe

katlanması gerektiğini söyleyip şiirleri, içinde bulunan değerlendirme yazısıyla birlikte sahiplerine teslim eder. Öğrencilerden bu değerlendirme yazılarını okuyarak vermek/yansıtmak istedikleri mesaj ile bu yazının ne derecede benzeştiğini/amaca uygun olduğunu yorumlamaları istenir. Bu noktada akran değerlendirmesi, herhangi bir yanlılığa fırsat vermeden tamamlanmıştır. Öğrencilerin kendi şiirleri üzerine yazılmış akran değerlendirmesini okuyup yapılan eleştiri ve tartışmalarla ders neticelendirilir.

Tartışma

Klasik şiir denildiğinde eğitime devam eden ya da mezun olmuş her bireyin aklına dümdüz okunan, Türkçe olması durumunda soldan sağa ve daima yukarıdan aşağıya dizelenen şiir gelmektedir. Ancak çalışmada sunulan "Mısraların Geometrisi" ve "Kelimelerin Silüeti" etkinlikleriyle mekânsal kurgu kavramı sınıf ortamına taşınmaktadır. Bu durum, öğrencinin metni sadece bir okur olarak değil aynı zamanda bir izleyici ve tasarımcı olarak alımlamasını sağlamaktadır. Şiirin kâğıt üzerindeki yerleşiminin anlamın bir parçası hâline gelmesi gösterge bilimsel açıdan dilsel göstergenin (kelime) biçim ile bütünleştiği çok-modlu okuryazarlık deneyimi sunmaktadır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde sıklıkla vurgulanan bütüncül gelişim ve eleştirel düşünme becerileri (MEB, 2024) özellikle "Kâğıttan Kaçan Şiirler" etkinliğinde somutlaştırılmaktadır. Şiirin kâğıt düzlemini terk ederek anahtar, yaprak vb. gibi üç boyutlu bir nesneye dönüşmesi öğrencinin metin ile bağlam arasında kurduğu ilişkiyi derinleştirmektedir. Bu süreç sanatın ve edebiyatın disiplinler arası bir düzlemde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Nesnenin fiziksel kusurlarını şiirin temasına dâhil etmenin öğrencinin üstbilişsel farkındalığını artırması beklenirken pasif okur rolünden sıyrılarak anlamı bizzat inşa eden aktif okur konumuna geçmesi hedeflenmektedir. "Karartma Şiiri ve Anlam" etkinliği, yazma eylemine dair yerleşik algıları sarsması bakımından dikkat çekicidir. Genel anlamı itibarıyla yazma, "boşluğa ekleme yapmak" olarak tanımlanırken ilgili etkinlikte "var olan metinden eksiltme yaparak anlam çıkarma" felsefesine dayanır. Öğrencinin bir haber metnini veya kullanım kılavuzunu parçalayarak içinden özgün bir duygu çıkarması metne karşı eleştirel bir mesafe kazanmasını sağlamaktadır. Bu süreç, dijital çağın getirdiği yoğun veri bombardımanı altında öğrencinin ihtiyacı olan seçici ve eleştirel bakış açısını desteklemektedir. Makalede tartışılan müşeccerden dijital şiire kadar olan tarihsel süreç, görsel şiirin Türk kültüründe derin kökleri olan ancak modernleşen bir tür olduğunu göstermektedir. "Kelimelerin Silüeti" etkinliğinde Canva ve Photoshop gibi dijital araçların kullanımına olanak tanınması dijital şiir üzerine yapılan vurgularla paralellik göstermektedir. Şiirin el yazısının samimiyeti ile dijital fontun kusursuzluğu arasında gidip gelen tercihler, öğrencinin estetik karar verme becerisini geliştirmektedir. Tüm etkinlik tasarımlarının ortak paydası olan akran değerlendirmesi süreci, görsel şiirin "herkes için farklı bir anlam taşıyabilme" özelliğini sınıf içine getirir. Rastgele dağıtılan şiirler üzerine yapılan yorumlar, edebî metnin alımlanmasındaki öznelliği kanıtlamaktadır. Bu süreç, öğrencilerin farklı perspektiflere saygı duymasını sağlarken yazarın niyetlenmiş anlamı ile okurun ulaştığı anlam arasındaki trajik veya estetik boşluğu keşfetmelerine yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak görsel şiir uygulamaları, Türkçe derslerini dil bilgisi, etkinlik ve metin tahlili döngüsünden çıkararak yaratıcılığın, görsel tasarımın ve felsefi sorgulamanın birleştiği bir atölye ortamına dönüştürme potansiyeline sahiptir. Önerilen etkinlikler, öğrencilerin dil zevkini artırmanın yanı sıra dijital ve sanat okuryazarlığı becerilerine doğrudan hizmet etmektedir.

Sonuç ve öneriler

Görsel şiir, tarihsel kökleri Osmanlı'daki müşeccer geleneğine dayanan, modern Türk şiirinde özellikle 1950'lerden sonra daha belirginleşen ve dijital çağla birlikte yeni ifade biçimleri kazanan çok katmanlı bir edebî tür olarak görülmektedir. Harf, kelime ve sayfa düzenini şiirin öz yapı taşı olarak ele alan bu

tür, hem geleneksel dil merkezli şiir anlayışını sorgulamakta/sorgulatmakta hem de okuyucuya estetik, bilişsel ve görsel işlemleri gerektiren yeni okuma biçimleri sunmaktadır. İlhan Berk, Ece Ayhan, Cemal Süreya ve özellikle uluslararası bir bağlama açılan Yüksel Pazarkaya gibi isimler, Türk edebiyatında somut şiirin poetik ufkunu genişleten öncü figürler olmuşlardır. Somut şiiri farklı tipografik, kültürel ve disiplinler arası ilişkilerle yeniden kurgulamışlardır. Dijitalleşmenin etkisiyle somut şiir artık yalnızca sayfa üzerinde değil televizyon, bilgisayar gibi çoklu ortamlarda hareketli, etkileşimli ve mekânsal bir deneyim olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşüm, görsel şiirin eğitim, iletişim, medya ve tasarım gibi farklı alanlarla ilişkisini güçlendirmiştir. Özellikle görsel okuryazarlığın günümüzde temel bir yeterlik hâline gelmesi, somut şiirin güncel öğretim programlarında bir araç olmasına neden olmuştur. Metin-görsel formunu bir araya getiren bu tür, öğrencilerin yaratıcı düşünme, eleştirel analiz, çoklu temsil biçimlerini kavrama ve metinler arası okuma becerilerini geliştirme potansiyeli taşımaktadır. Türkçe Eğitimi alanında görsel şiire yönelik çalışmalar henüz sınırlı olmakla birlikte mevcut araştırmalar, görsel şiirin sınıf içi etkinliklerde etkili bir öğrenme aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Özellikle yaratıcı yazma, görsel okuryazarlık ve disiplinler arası beceri gelişimi bağlamında somut şiirin programlarla uyumlu uygulamalara dönüştürülebilir olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda ilerleyen çalışmalarda görsel şiir temelli etkinliklerin öğretim programlarıyla ilişkilendirildiği daha kapsamlı saha araştırmalarına, öğrencilerin ürün dosyalarına dayalı nitel incelemelere ve dijital somut şiir ortamlarının pedagojik etkisine odaklanan deneysel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Netice itibarıyla görsel/somut şiir, hem edebî hem pedagojik hem de dijital kültür bağlamında giderek daha fazla önem kazanan yaratıcı ve yenilikçi bir türdür. Çoklu duyuşsal katmanlara dayanan yapısı, onu modern sanat ve eğitim anlayışının gerektirdiği esnekliğe, eleştireliliğe ve kapsayıcılığa uygun kılmaktadır. Süreç içerisinde de farklı disiplinlerle kesişen bir iletişim ve estetik alanı olarak varlığını sürdürmesi öngörülmektedir. Bu genel kuramsal çerçeve doğrultusunda sunulan dört özgün etkinlik; şiiri iki boyuttan üç boyuta taşıyarak ontolojik bir derinlik kazandırmış (Kâğıttan Kaçan Şiirler), dijital ve çok-modlu okuryazarlığı estetik birer enstrümana dönüştürmüş (Kelimelerin Silüeti), metni bir ham madde olarak ele alıp eksiltme yoluyla yeniden inşa etme becerisi aşlamış (Karartma Şiiri) ve mısra yapısındaki geometrik sınırsızlığı akran değerlendirmesiyle birleştirerek öznelliği akademik bir sürece dâhil etmiştir (Mısraların Geometrisi). Özetle bu uygulamalar, Türkçe derslerini kuralcı bir döngüden çıkararak öğrenciyi anlamı bizzat inşa eden bir "kelime mühendisi" konumuna yükselten felsefi ve sanatsal bir atölye zeminine oturtmaktadır. Görsel/somut şiirin ortaokul Türkçe derslerinde daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla elde edilen akademik veriler ve uygulama deneyimleri ışığında şu öneriler geliştirilmiştir:

- Görsel şiir doğası gereği plastik sanatlar ve basit grafik tasarım ile iç içedir. Türkçe öğretmenlerinin özellikle "Kâğıttan Kaçan Şiirler" ve "Kelimelerin Silüeti" gibi etkinliklerde Görsel Sanatlar ve Bilişim Teknolojileri öğretmenleriyle iş birliği yaparak atölye dersleri düzenlemeleri önerilir. Böylelikle okul sınırlarında ve ders saatleri içerisinde tamamlanabilen etkinlikler, eve ödev olarak kalmayacak ve öğrenci açısından bir külfete dönüşmekten çıkacak, eğlenceli bir uğraşı hâline gelecektir.
- Görsel şiirde en az ürün kadar üretim süreci de değerlidir. Öğrencilerin sadece bitmiş çalışmalarını değil anahtar kelime seçimi, karalamaları ve nesne/form arayışlarını içeren öğrenci ürün dosyaları başka bir deyişle portfolyolar üzerinden değerlendirme yapılması daha objektif sonuçlar verecektir. Öğrencilerin çalışmalarının kümülatif bir şekilde saklanması ve takip edilmesi bir düzen oluşturacak, bu düzen ile öğrenci yüreklenecek ve öğretmenin öğrenciyi takip edip dönüt vermesi kolaylaşacaktır.

- 2024 T. C. Maarif Modeli ile uyumlu ders kitaplarında sadece klasik şiir örneklerine değil de Metin Altıok, İlhan Berk gibi isimlerin görsel şiirlerine ve çağdaş dijital somut şiir örneklerine daha geniş yer verilmelidir. Böylelikle öğrencilerin okul ortamında da çağdaş edebiyat türleriyle karşılaşabilmeleri ve takip edebilmeleri sağlanmış olacaktır.
- Okullardaki etkileşimli tahtalarda kullanılabilecek ve öğrencilerin kelimeleri mekânsal olarak sürükleyip şekillendirebileceği interaktif görsel şiir yazılımları veya WEB 2.0 araçlarının (Canva, Adobe vb.) müfredatla entegre bir şekilde kullanımı teşvik edilmelidir. Bu bağlamda araçların kullanımının teşviki diğer edebî türlerde de işe koşulabilir ve öğrencilerin boş zamanlarında bu uygulamada vakit geçirmesi sağlanabilir.

Kaynakça

- Altıok, M. (2003). Bir uyumsuz rastlaşma. *Türkiye’de deneysel edebiyat antolojisi* içinde. Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, M. N. (2018). Arap dilinde sanatkarane bir lügat türü: Müşeccer. *Şarkiyat*, 10(2), 598-609. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.363331>
- Barlık, M. M., & Görmez, M. B. (2024). Görsel-yazınsal eser olarak şiir. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 41(2), 676-690. <https://doi.org/10.32600/huefd.1411738>
- Durmuş, İ. (2006). Müşeccer. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 32, s. 158-160). TDV Yayınları.
- Eker, M., & Aslan, H. (2010). Görsel kültür ve medya okuryazarlığı: Sanat eğitiminin kamusal açılımı. *Millî Eğitim Dergisi*, 40(187), 251-268.
- Ekici, A. (2021). Şiiri görmek: Somut şiir ve görsel şiir. *3rd International Culture, Art and Literature Congress* (s. 123-133).
- Google. (2026). *Gemini* [Üretken yapay zekâ modeli]. <https://gemini.google.com>
- Gökarp-Alpaslan, G. (2005). Türk edebiyatında somut (görsel) şiir. *Türkbilig*, (10), 3-16.
- Kansızoglu, N., & Ungan, S. (2024). Ortaokul Türkçe ders kitaplarının okuryazarlık türleri açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 13(2), 572-588.
- Karaca, A. (2010). İkinci yeni şiiri ve resim. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(2), 282-312. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.1293>
- Kim, J. Y., & Kim, H. S. (2024). Innovative integration of poetry and visual arts in metaverse for sustainable education. *Education Sciences*, 14(9), 1012. <https://doi.org/10.3390/educsci14091012>
- Küçükler Kuşcu, N., & Özcan, S. (2023). Görsel şiir, yaratıcı yazma ve görsel şiirlerin yaratıcı yazma uygulamalarında kullanılmasına dair etkinlik önerileri. *International Journal of Language Academy*, 11(5), 331-349. <https://doi.org/10.29228/ijla.73712>
- McCullough, K. (1989). *Concrete poetry: An annotated international bibliography with an index of poets and poems*. The Whitston Publishing Company.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öz, F. (2022, Haziran). 20. yüzyılda deneysel/görsel/somut şiir. *K24 Kitap*. <https://www.k24kitap.org/20-yuzyilda-deneysel-gorsel-somut-siir-3610>
- Selfa Sastre, M., & Falguera Garcia, E. (2022). From text on paper to digital poetry: Creativity and digital literary reading practices in initial teacher education. *Frontiers in Psychology*, 13, 1-9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.882898>
- Solt, M. E. (1970). *Concrete poetry: A world view*. Indiana University Press.
- Sözer, İ. V., & Demir, B. (2022). Düzyazıları üzerinden İlhan Berk’in poetikasını kurma denemesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(84), 1161-1167. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3132>